

УДК 371 (09)

Микола Пантюк, доктор педагогічних наук,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовані теоретичні ідеї відомих зарубіжних вчених, педагогів початку ХХ століття щодо сутності та змісту підготовки вчителя до виховної роботи.

Ключові слова: підготовка вчителя до виховної роботи, виховання, навчання, професійні функції педагога, зміст підготовки.

Літ. 13.

Актуальність дослідження. Проблема підготовки вчителя в умовах сьогодення до виховної діяльності набуває нового звучання. Особливо актуалізуються питання змісту підготовки педагога до виконання професійних функцій. Історична педагогічна спадщина була і залишається ґрунтом для творення нових ідей, положень та концепцій. Історико-педагогічний аспект актуальності дослідження визначається потребою пізнання тих аспектів означеного процесу, які були невідомі до сьогодні, або висвітлені суб'єктивно й упереджено з різних причин.

Аналіз досліджень і публікацій. У різний час окремі аспекти цієї проблеми досліджували такі вітчизняні науковці: Л. Березівська, Г. Васянович, А. Вихрущ, О. Вишневський, Т. Завгородня, І. Зязюн, В. Кемінь, В. Кравець та ін. Праці цих учених-педагогів містять аналіз суспільної ролі вчителя, історичні аспекти функціонування системи освіти, окремі аспекти фахової підготовки вчителів тощо.

Метою статті є проаналізувати компаративний аспект проблеми сутності і змісту підготовки вчителя до виховної роботи.

Виклад основного матеріалу. Значне місце у становленні педагогічної науки на зламі ХІХ і ХХ ст. займали праці зарубіжних авторів. Одним із досконалих підручників для підготовки майбутнього учителя на початку ХХ ст. вважався курс теоретичної і практичної педагогіки М. Шарбоно [5]. Його сучасники високо оцінювали підручник, вказуючи, що він написаний у "підвищеному дусі", що, власне, такі книги піднімають дух вчителів і змушують їх думати над педагогічними проблемами. Саме так цю книгу оцінював Д. Рапе.

У всіх чотирьох частинах праці М. Шарбоно

визначено й обґрунтовано сутність та головні напрями виховання. Перша має загальний характер і в ній йдеться про якості вчителя, найважливішими із яких автор вважає скромність, ввічливість, благочестивість, моральність. У наступній обґрунтовано сутність виховання і розвитку здібностей; тут йдеться про розумове, фізичне, моральне виховання. Аналізуючи сутність морального виховання, М. Шарбоно називає його три основні категорії: істину, добро і красу. Окрема частина підручника присвячена методам викладання основних предметів, а четверта – організації шкіл. Таким чином, педагогічні ідеї вченого опираються на аксіологічну парадигму, яка для нього у процесі підготовки майбутнього вчителя до виховної роботи є пріоритетною.

М. Шарбоно диференціює поняття навчання і виховання, вказуючи, що навчання, безперечно, складає значну частину у процесі становлення особистості, але його завдання легше виконати, як і перевірити результати, проте, зауважує автор, применшення виховання – це помилка "яка може мати найсумніші наслідки" [5, 238]. Учений приходить до висновку, що викладання і навчання повинні обов'язково мати триєдину мету: перше – повідомляти знання, друге – розвивати розумові здібності, третє – прищеплювати моральні якості. Отже, цінність позиції М. Шарбоно у тому, що він визначив виховання як самостійний процес становлення особистості, вказав на його специфіку, розмежував функції вчителя і наголосив на необхідності підготовки педагога до цієї діяльності.

Підтвердженням виняткової важливості виховання у процесі становлення особистості, а також підготовки вчителя до цієї діяльності є ще одна наукова праця, яка була відомою на теренах України на початку ХХ ст. і активно використовувалася для підготовки педагогів –

КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

робота Поля Руссело (Rousselot Paul), у якій розглянуто питання співвідношення психології, моралі і педагогіки [11, 3]. Тут проаналізовані питання виховання: фізичного (загальна гігієна, гігієнічний режим, гігієна руху, розумового (виховання почуттів, уваги, пам'яті, асоціації ідей, абстрагування і узагальнення, розум), морального (почуття дітей, звичка, виховання волі і характеру, моральність, вчення про обов'язки, дисципліна). Окремо у цій праці автор зупиняється на проблемах організації школи і викладання. П. Руссело вказує на необхідність організації курсів для дорослих, на важливість шкільної бібліотеки в процесі виховання особистості, зупиняється на ролі і завданнях учителя [11, 3].

Учений прагне вивести загальний закон виховання, підкреслюючи, що не можна розділяти окремо мораль почуттів, мораль інтересу. Людину, на його думку, слід розглядати в цілісності і бачити її справжнє покликання на землі. П. Руссело не відкидає суспільного значення виховання, зауважуючи, що ті обставини, які складаються у житті держави, накладають відбиток на процес виховання. Проте, констатує він, виховання має філософське значення: воно потрібне не лише громадянину, який покликаний для здійснення прав, які є спільними для політичного загалу, а й і насамперед, істоті моральній, інакше кажучи, істоті обдарованій розумом і свободою [11, 40].

Пріоритет свободи П. Руссело визначає як основу доброго виховання, вказуючи, що і для дитини, і для дорослої людини жити – означає діяти, заборонити дитині діяти – означає викликати у неї непослух. Зі сказаного випливає, що вчитель повинен організувати діяльність у такий спосіб, щоб дитина знайшла гідне застосування для своєї діяльності.

Підготовку майбутнього учителя, пише П. Руссело, слід ґрунтувати на моральній діяльності, а найголовнішими для педагогіки є два положення: 1) думка Аристотеля про те, що природа все починає, а мистецтво і виховання закінчують розпочате нею; 2) постулат Г. Гегеля про те, що педагогіка є мистецтвом зробити людину суспільно-моральною. Педагог у своїй діяльності зобов'язаний розвинути ці положення на практиці. Однією із найбільш важливих умов виховання дитини П. Руссело називає любов до неї.

Для підготовки педагога на початку ХХ ст. використовувався також інший підручник П. Руссело [12] "Педагогічна історія", у якому він наголошує на особливому характері викладання педагогіки. Недостатньо, щоб майбутні педагоги засвоїли курс і вміли відповідати на питання, обов'язковою умовою є застосування цих

постулатів на практиці. У зв'язку з цим П. Руссело радить учителям опиратися на ідеї Аристотеля, Ф. Бекона, Х. Вівеса, Р. Декарта, Е. Ротердамського, Я. Коменського, М. Квінтіліана, М. Аврелія, М. де Монтеня, Й. Песталоцці, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Сократа, М. Цицерона та інших. Головним завданням педагога він називає виховну роботу, основний акцент ставить на науці виховання. Такі позиції вченого давали можливість утверджувати парадигму гуманізму та дитиноцентризму.

На початку ХХ ст. у процесі підготовки майбутнього вчителя до виховної роботи використовується педагогічний доробок Г. Компейре [6]. Це лекції для вищих нормальних шкіл, які були зібрані у вигляді керівництва з педагогіки. У книзі, що витримала більше ніж двадцять перевидань, розглядаються сутність виховання загалом; особливості фізичного, розумового виховання; розкриваються загальні виховні принципи; виховання почуттів, уваги, пам'яті, уяви, культури розуму тощо. Окремо Г. Компейре зупиняється на моральному вихованні та методах для його реалізації, наголошує на необхідності естетичного й релігійного виховання. Усе сказане складало зміст освіти у підготовці майбутнього вчителя до виховної роботи. Г. Компейре вказує, що лише людина схильна до виховання, оскільки вона здатна керувати собою, стати моральною особистістю. Виховання вчений визначає як науку, яка виходить із загальних законів людської природи, а педагог її пізнає через результати своїх досліджень [6, 10].

Аналізуючи діяльність педагога, вчений стверджує, що чим більше він пізнає дитину і заглиблюється у закони людської природи, тим більше удосконалюються педагогічні методи і наближаються до істини. Майбутнім педагогам автор презентує приховані фактори виховання, такі, як клімат, раса, звичаї, політичні заклади, релігійні вірування [6, 27]. Найвищою метою виховання, на думку Г. Компейре, є виховання культури характеру [6, 29], а роль педагога у цьому процесі є незаперечною.

Характеризуючи інтелектуальну сферу особистості, Г. Компейре наголошує на необхідності розумового виховання. Він стверджує, що розум – це вогнище, яке потрібно підтримувати, а не посудина, яку слід заповнити [6, 54]. А це завдання педагога, до якого слід готуватися ще у процесі навчання.

Одним із важливих завдань педагога в галузі виховання Г. Компейре вважає навчання людини відчувати і любити, а не тільки знати і розуміти.

КОМПАРАТИВНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У процесі підготовки майбутнього вчителя до виховної роботи значимим завданням педагога є вивчення традицій історії педагогіки і реалізація їх на практиці. Г. Компейре наголошує на тому, що педагог повинен займатися самоосвітою та самовихованням, щоб не лише усвідомити істини, які викристалізовані у педагогічній науці впродовж багатьох віків, але й вміти реалізувати це на практиці у процесі спілкування і взаємодії з вихованцем [7].

Прямо і безпосередньо стосується до проблеми підготовки вчителя і розвитку теорії виховання підручник С. Лауре [8]. Його зміст презентує інформацію про професію вчителя-вихователя, специфіку читання лекцій з виховання, умови і особливості підготовки викладачів, шкільних вчителів та університетських викладачів.

Обґрунтовуючи особливості підготовки вчителя до виховної роботи, С. Лауре визначає зміст і завдання підготовки майбутніх учителів до виховної роботи: “Те, чого ми потребуємо, – це те, щоб студент, майбутній педагог, перебував в університетській атмосфері і користувався усіма перевагами, які може дати університет. І якщо це бажано стосовно латинської мови, літератури, математики, то ще більше бажано стосовно принципів виховання. Тут також студент входить до сфери філософії, вивчає психологічні основи, вникає у методи викладання, думає про виховання, намагається осягнути його завдання і зрозуміти, який вид суспільного обов’язку лежить на ньому як учителеві” [8, 8 – 9]. Автор високо оцінює діяльність учительських інститутів, акцентує увагу на необхідності розвитку кафедр педагогіки, які не лише сприяють розвитку освіти в країні, але й підвищують звання викладача і вихователя.

Особистості вчителя С. Лауре надає особливого значення, обстоюючи істинність позиції “який учитель, така школа”. І розвиваючи цю думку, він формулює новий постулат: “Яка людина, такий і вчитель” [8, 66].

Відомою і корисною для підготовки майбутнього вчителя до виховної роботи в Україні була праця Г. Марка “Нарис історії педагогічних теорій в Англії” [10]. Це історичне дослідження, що об’єднувало в собі огляд успіхів виховання в різні епохи, у ньому були проаналізовані позиції Дж. Локка, Дж. Мільтона, Р. Гуля, Г. Спенсера, д-ра Арнольда. Г. Марк, шукаючи витоків англійської теорії виховання, констатує, що біля них стояли Еразм і Ашам. Книга Ашама “Шкільний учитель”, пише Г. Марк, і досі вважається зразковим витвором у питаннях виховання і навчання. Також Г. Марк опирається на роботу Томаса Еліота “Вихователь” і резюмує,

що єдиний засіб удосконалити школу – це дати добру освіту учителям. Щодо виховання, автор стверджує, що його теоретичне і практичне ядро лежить більше в діяльності, ніж у культурі [10, 106].

1. Думтес Ф. *Очеркъ практической педагогики. Руководство для педагогических курсовъ и учительскихъ семи нарий* / Ф. Думтес. – С.-Петербург, 1875. – 315 с.

2. *Ardigo Roberto. La scienza della Educazione. II edizione interamente rifata* / Ardigo Roberto. – Padova, 1903. – 334 s.

3. *Azzali Giovanni. Aducazione estetica, 1906.* – VIII+352 s.

4. *Cesca Giovanni. Coltura ed istruzione* / Cesca Giovanni. – Messina, 1907. – 234 s.

5. *Charbonneau Michel. Cours théorique et pratique de pédagogie. Tréizième édition, revue et corrigée, précédée d’une introduction par. J.J. Rapet* / Charbonneau Michel. – Paris, XXII + 480 s.

6. *Compayre Gabriel. Cours de pédagogie théorique et pratique. Vingtième édition* / Compayre Gabriel. – Paris. – 467 s.

7. *Compayre Gabriel. Histoire critique des doctrines de l’éducation en France depuis le séizième siècle. Cinquième édition* / Compayre Gabriel. – Paris, 1885. – T. 1. – 460 s. – T. 2. – 437 s.

8. *Laurie S.S. The Training of Teachers and Methods of Instruction. Selected Papes. Second Edition* / S.S. Laurie. – Cambridge, 1902. – 295 p.

9. *Lundqvist Sven. Larobok I Pedagogik for folkskolelarare-och folkskolelararineseminarier* / Sven Lundqvist. – Stockholm, 1902. – 98 s.

10. *Mark H.T. An outline of the history of educational theories in England.* / H.T. Mark. – London, 1900. – XI+135 p.

11. *Rousselot Paul. Pédagogie à l’usage de l’enseignement primaire. Séptième édition* / Rousselot Paul. – Paris. – 459 s.

12. *Rousselot Paul. Pédagogie historique d’après les principaux pédagogues, philosophes et mîralistes* / Rousselot Paul. – Paris, 1891. – XXIV+288 s.

13. *Tauro Giacomo. Introduzione alla Pedagogia generale* / Tauro Giacomo. – Roma, 1906. – VIII+276 s.

Продовження статті див. у наступному числі журналу №12 (83) 2011 року.

Стаття надійшла до редакції 26.10.2011